

**PRILAGOĐAVANJE INSTITUCIJE I PREUREĐIVANJE
KONCEPCIJE: DIJAGNOZE I PROGNOZE SUVREMENE
Znanosti o književnosti**

(Marko Juvan: *Literarna veda v rekonstrukciji: uvod v sodobni študij literature*, Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, Zbirka Novi pristopi, 2006)

Kako i dolikuje kraju milenija, proglašavanje krize (vrijednosti, umjetnosti, znanosti...), a nerijetko i kraja (povijesti, ideologije...) postaje opće mjesto promišljanja svijeta u posljednjih nekoliko desetljeća. Unatoč svojevrsnoj hipertrofiji takvih dijagnoza, više ili manje proročkih stanja, nema dvojbe kako smo unazad trideset, četrdeset godina svjedoci ako ne već tektonskih pomaka, onda barem znatnijih promjena kako na području same književnosti, tako i u disciplinama koje se njome bave.

Posljednja objavljena knjiga Marka Juvana *Literarna veda v rekonstrukciji: uvod v sodobni študij literature* (2006) posvećena je upravo tim dijagnostičkim, ali i prognostičkim promišljanjima prije svega krize književnosti i znanosti o književnosti, i to primarno njihova društvenog značenja. Riječ je o krizi proizašloj iz „dehijerarhizirane pluralnosti epistemologija“ i s druge strane o krizi nastaloj postupnim opadanjem metafizičke, ali i svake druge važnosti i nadmoći književnosti u percepciji javnosti. Ta je kriza znanosti o književnosti donijela ključnu dilemu u mogućnostima i načinima njezinog daljnjeg postojanja i djelovanja: s jedne strane mogućnost postupne marginalizacije znanosti o književnosti u njezinim postojećim institucionalnim okvirima unutar kojih će ona postati ezoterična privilegija uske intelektualne elite ili s druge strane mogućnost svojevrsnog zaokreta znanosti o književnosti u pojmovnu, metodološku i institucionalnu rekonstrukciju te revidiranje njezinog polja djelovanja u dijalogu s ostalim njoj bliskim znanstvenim disciplinama. Iz samog naslova knjige jasno je kako se autor priklanja drugoj spomenutoj mogućnosti, pa pod rekonstrukcijom znanosti o književnosti podrazumijeva njezino unutarnje preuređenje i vanjsku prilagodbu koji uključuju de-konstrukciju njezinih temeljnih pojmova, odnosno reinterpretaciju pojmovnika znanosti o

književnosti, pa u skladu s time i nova osmišljanja znanja o samoj književnosti, i to otvaranjem ključnih mjesta i problematika važnih za suvremeno raspravljanje o književnosti.

S tim i takvim polaznim stajalištem, u prvom dijelu knjige autor propituje temeljne postavke znanstvenog okvira promišljanja o književnosti, kao i ključna mjesta konceptualne sfere i terminološkog instrumentarija dviju glavnih tradicionalnih grana znanosti o književnosti – povijesti i teorije književnosti. One su u ovoj knjizi promatrane upravo s obzirom na čimbenike i sile kojima su od sedamdesetih godina na ovamo bile podvrgnute snažnoj kritičkoj sumnji, spoznajnom raskrojavanju i metodološkom preispitivanju. U tom smislu književno – teoretski pristupi unazad nekoliko desetljeća, po Juvanom mišljenju, snažno su obilježeni fragmentacijom, kontingentnošću i ekonomizacijom znanja. Osim toga, odlukuje ih visok stupanj međusobne konkurentnosti proizašle iz njihove pluralnosti i perspektivizma, čime vrlo često zapadaju u klopku samorefleksije i postaju same sebi svrha. Pored toga nerijetko se u suvremenim književno-teoretskim raspravama očituje svojevrsno izmicanje samog predmeta, odnosno njegova eluzivnost s čime može i ne mora biti povezano istovremeno širenje polja interesa najčešće izazvano sve propulzivnijim probojem kulturalnih studija, ali i vrijednosnim prevratima u pogledima na visoku kulturu, književnost i kanon. Iz svih tih, ali i nekih drugih razloga, autor predlaže zaokret od tradicionalne teorije književnosti prema teoriji književnog diskursa koja bi onemogućila izuzeće prividno neinficiranog polja književnosti iz mreže ostalih diskurzivnih praksi te bi svoj prostor postojanja i djelovanja ustanovila kao područje društveno – jezične interakcije. Uspostavom teorije književnog diskursa napustila bi se potraga za 'literarnošću' kao posebnosti same književnosti koja se uvijek svodi na prepoznavanje imanentno književnog i otvorila bi se vrata pozicioniranju književnosti i teoretske refleksije o njoj unutar šireg društveno - povijesnog konteksta koji je upisan u sam književni tekst pa tako i određen tim izvantekstualnim, sociološkim čimbenicima. Ovdje autor djelomice preuzima razumijevanje književnosti kao diskursa po postavkama teorije sistema unutar koje književnost nije samo skup tekstova, već složeni društveni podsistem koji vrši posebne kulturne funkcije u okviru institucionaliziranih uloga proizvodnje, posredovanja i recepcije tekstova, kao i na podlozi nekih zajedničkih misaonih pretpostavki. Pomak prema diskurzivnosti otvara široko i dinamično polje nastajanja i razumijevanja književnog teksta unutar složene društvene interakcije gdje on figurira, autorovim riječima, kao forum dijaloga sa žanrovima, ideologijama, sociolektima, a istovremeno se u njemu mogu razabrati svjesni i nesvjesni

odazivi tekstualnog subjekta na diskurse drugih umjetnosti, mitologije, religije, politike, prava, znanosti, ekonomije itd.

Pored propitivanja i rekonstruiranja temeljnih načela i konceptualnih žarišta tradicionalne teorije književnosti, prvi dio knjige posvećen je i stanju, perspektivama te mogućnostima postmoderne povijesti književnosti. Ovdje se Juvan pridružuje velikoj diskusiji o anakronosti i inkompatibilnosti devetnaestostoljetnog shvaćanja književne povijesti kao normativne sinteze i smisleno uređene cjeline koja svojim postupcima selekcije i tumačenja odabrane građe nudi utvrđenu sliku književnog kanona. Suvremena slika i pojavnost svijeta, kao i mehanizmi njegova djelovanja provociraju promjenu i revidiranje temeljnih postavki i pojmova te tradicionalne književne historiografije, pa se javljaju nove težnje u promišljanju povijesti (književnosti) koje potiskuju vremensko – razvojna gledišta 'literarnosti' i u prvi plan postavljaju radikalnu problematizaciju koncepcije totaliteta te ukazuju na interpretativnu i narativnu podlogu svake povijesne reprezentacije. Na tragu takvih promišljanja, Juvan predlaže žanrovsku renovaciju književne povijesti – hipertekstni književnopovijesni arhiv. Hipertekst je u stanju povezati oba velika oblika koja su prevladavala u povijesti žanra književne povijesti – pripovijest i enciklopedija. Enciklopedijskoj strukturi u hipertekstu blizak je palimpsestni ustroj podataka koji se informativno dopunjuju, nadograđuju i preciziraju. Pripovijest je pak hipertekstu već poznati oblik kao onaj koji uređuje pojedine tekstne jedinice, a s druge strane pripovijest u hipertekstu nastupa i na nov način, odnosno kao modalitet sastavljanja više mogućih priča, ovisno o korisnikovim interesima i strategijama traženja – u tome hipertekst radikalno izvodi potencijale modernih i postmodernih narativnih formi.

Hipertekst kao nov medij za stari žanr mnogo obećava jer prvo, odgovara beskonačnoj intertekstualnosti povijesnog pisanja koja zahtjeva uvijek nove reinterpretacije i konstrukcije povijesne istine; drugo, hipertekst kao (nehijerarhična i rizomatska) struktura notacije odgovara nelinearnoj prirodi same povijesnosti; treće, hipertekstna povijest demonstrirala bi intersubjektivnu, dijalošku podlogu predstavljanja prošlosti i potkopala privid dovršenosti i sinteze sveznajućeg pripovjedača.

U drugom dijelu knjige autor se bavi reinterpretacijom nekih ključnih pojmova teoretske refleksije književnih tekstova, pa tako polazi od stanja u suvremenoj tekstologiji ukazujući na određene zaokrete u postmodernoj misli koji su bitno utjecali na njezinu teoriju i praksu. Među ostalim, Juvan ovdje navodi vatimovsko slabljenje subjekta, odnosno gubljenje važnosti autorskog, uredničkog položaja kao izvora i gospodara teksta te s druge strane važnost poststrukturalističkog raskrojavanja slike o dovršenom umjetničkom djelu. U skladu s time, suvremena kritička tekstologija

podr(a)žava i postmodernu restituciju povijesne nazočnosti, pa uvelike mijenja svoje konceptualne osnove u odnosu na tradicionalnu filologiju, ponajviše pojavom digitalne tekstologije i elektronskih medija, naglašavajući pri tome jezični ustroj, fizičke značajke rukopisa, ali i okolnosti nastanka i objave određenog književnog teksta. Na taj način ukazuje se i na važnost tragova dinamike pisanja, ali i posredničkih kanala i značajki medija kojime tekst dolazi pred svoga čitatelja.

U narednim poglavljima autor se bavi pitanjima strukture, žanra i stila, pri čemu sumira tradicionalne stavove o tim starim temama književne teorije i nudi neka nova promišljanja u obzoru suvremenih i najnovijih promišljanja čime osvjetljava te problematike iz aktualnog i suvremenom čitatelju atraktivnog gledišta. Tako je struktura književnog teksta viđena kao svojevrsni model relacija lingvističkih i spoznajnih elemenata koji se ne može odvojiti od djelovanja aktera u književnom polju, od njihovih transakcija značenja i reprezentacija, što strukturi književnog teksta daje povijesnu dimenziju. Ona je neka vrst povijesno uvjetovanog događanja značenja koje se odvija u činu pisanja i čitanja, u njihovim društvenim i kulturnim kontekstima. Svako književno djelo odražava ponavljajuće strukturne uzorke i na taj način stupa u vezu s drugim tekstovima. Jasno je kako je ovdje riječ o genološkim pitanjima književnih vrsta i žanrova koje Juvan ne smatra unutarnjim formama koje bi se konkretizirale u svakom pojedinačnom primjeru određenog genološkog razreda, već su vrste i žanrovi rezultante konvencionalizirane interakcije između izjavljivanja i razumijevanja. Nadalje, koncepcija intertekstualnosti danas genologiji omogućuje tumačenje vrsta koje ne zanemaruje semantičke, sintaktičke i pragmatičke značajke teksta jer je žanr sam po sebi intertekstualne prirode, on živi unutar različitih društvenih praksi koje uokviruju intertekstualne i metatekstualne poveznice.

U svijetlu novih viđenja tradicionalnih kategorija i tema teorije književnosti, pojam stila ovdje je promatran kao neka vrst identitetne navigacije, odnosno kao simptom ili znak literarno posredovanog identiteta. Zanimljiva se ovdje čini konstatacija o sličnoj logici koja regulira stil i identitet, a što ponajviše dolazi do izražaja promatramo li stil nekog teksta intertekstualno jer, na kraju krajeva, stil se proizvodi i prepoznaje tek u ponovljivosti ili razlici prema stilovima drugih tekstova.

Na tragu proučavanja književnosti kao jednog od diskursa koji supostojе i dijalogiziraju u društvenoj mreži, autor nadalje problematizira složenu antitezu stvarnosti i fikcije, koristeći ovdje poznate primjere M. Pikala i B. Smolnikar koji su zbog svojih književnih uradaka završili na sudu zbog клевете. Toj uvijek na ovaj ili onaj način aktualnoj temi suodnošenja stvarnosti i fikcije Juvan pristupa revizijom teoretskih modela

o toj problematici, pri čemu se vodi idejom o razgradnji stroge hijerarhične opozicije fikcija/nefikcija koju autor dodatno zaoštruje uvođenjem modalne koncepcije mogućih svjetova.

Posljednja dva poglavlja knjige *Literarna veda v rekonstrukciji: uvod v sodobni študij literature* posvećena su prostoru i vremenu, dvama glavnim parametrima kojima spoznajemo, razumijemo i organiziramo književni tekst i kontekst. Ovdje autor naglašava sve snažniju prisutnosti prostornih modela koji se sve više javljaju kao nadomjestak za pripovjednu dominantu koja je modernost prikazivala vremenski, kao proces napretka, čemu se kao primjeri mogu navesti strukturalističko načelo sinkronije, historiografski princip kartografiranja, proučavanja graničnih prostora regionalne i interkulturene komparatistike itd. Na tragu takvih promišljanja, Juvan nadalje problematizira odnos stvarnog i imaginarnog prostora, geokulturni i semiotički prostor, prostornu semantiku te prostor intertekstualnosti. S druge pak strane vremenskoj osi književnosti autor pristupa kroz temu književnosti kao medija kulturnog pamćenja, i to na način da je razmatra na tri problemske razine: na razini književnih tekstova kao specifičnih struktura vremenskih tragova, zatim na razini književnog kanona, njegove tvorbe i reprodukcije te na posljednjoj razini intertekstualnosti koja uključuje topiku, motive i teme, žanrove i citatnost.

Već je iz ovog kratkog prikaza barem djelomično vidljiva doista široka paleta tema kojima se autor bavio u ovoj knjizi. Bez zadržke možemo reći kako ona uspijeva realizirati svojevrсно obećanje iz predgovora u kojemu stoji kako je riječ prije o ulazu, nego o uvodu, odnosno o otvaranju vrata na poprište ključnih problematika važnih za suvremeno raspravljanje o književnosti. Posebnost je ove knjige što dosljedno razjašnjava koncepcijske osnove, tendencijska nastojanja i referencijalno polje književno – teoretskih i književno – povijesnih kategorija i pojmova koji su u središtu autorova prikaza i tumačenja. U transdisciplinarnoj konstelaciji i u neprikivenoj otvorenosti prema poststrukturalističkim postavkama znanosti o književnosti, studije u ovoj knjizi, trajno i uspješno se odupiru teoretskoj suhoparnosti nizom primjera uglavnom iz slovenske kulture i književnosti, čime, među ostalim, istovremeno zadovoljavaju i kriterije priručnika, ali i zahtjevne književno – teoretske studije.

Ivana Latković